

Економіка

УДК 334.018.61

© 2018

РОЗВИТОК КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАКАРПАТТЯ

Г.В. Спаський

доктор економічних наук

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

вул. Героїв Оборони, 10, м. Київ, 03127, Україна

e-mail: gszpasszky@kmf.uz.ua

Надійшла 09.10.2018

Мета. Оцінка стану розвитку кредитного забезпечення сільського господарства області, обґрунтування потреби й аналіз наявних підходів до створення і регулювання діяльності державного земельного банку як спеціалізованої фінансово-кредитної установи для здійснення іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників. **Методи.** Монографічний, розрахунковий, математико-статистичний. **Результати.** Дослідженнями встановлено, що недостатня капіталізація банків, високі ставки й короткі терміни кредитування, відсутність достатнього забезпечення повернення позик та дефіцит бюджетних коштів для зниження вартості наданих банківських позик загострюють проблему пошуку джерел і механізмів фінансування довгострокових інвестицій, особливо в сільське господарство. Розв'язання цієї проблеми потребує істотного вдосконалення механізму кредитування сільського господарства, зокрема поширення кредитної форми кооперації через створення кооперативних банків, удосконалення механізму кредитування цивілізованих сільськогосподарських товаровиробників, підвищення ефективності державних програм здешевлення вартості позик, розвитку іпотечного кредитування. **Висновки.** Кредитування сільського господарства в сучасних умовах є одним із ключових компонентів його стабільного розвитку. Воно передбачає функціонування системи кооперативних банків, розроблення умов забезпечення розвитку іпотечного кредитування та мікрокредитування, застосування державного механізму надання пільгових кредитів за схемою компенсації відсоткової ставки.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства Закарпаття, кредитування сільського господарства, Закарпатська область, іпотека, зарубіжний досвід кредитування.

<https://doi.org/10.31073/agrovisnyk201812-11>

Специфіка сільського господарства накладає певний відбиток на кредитне забезпечення. Якщо вплив цієї специфіки щодо

податків окремими економістами заперечується, то необхідність їх урахування за кредитування заперечень не викликає.

Сільськогосподарське виробництво більшою мірою потребує залучення довгострокових банківських кредитів. Проте довгострокове кредитування сільськогосподарських підприємств найбільше відповідає вимогам банківської системи, розвитку територіальних громад і в недалекому майбутньому може створити економічний і соціальний ефекти. При цьому використання короткострокового банківського кредитування доступніше і є також істотним фактором підвищення економічної ефективності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку кредитного забезпечення у вітчизняному сільському господарстві досліджували вітчизняні учні-аграрники. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних аспектів формування кредитного забезпечення сільського господарства зробили українські вчені-економісти [1–8]. Проте залишається невирішеним ряд питань щодо залучення в сільське господарство кредитних ресурсів на довгостроковій основі з метою посилення матеріально-технічної бази галузі.

Об'єктивно обставини складаються так, що держава має втручатися в ситуацію і турбуватися про те, щоб сільськогосподарські товаровиробники одержували кредитні ресурси на прийнятних для них умовах. Якщо не змінити механізм кредитних відносин як основного джерела фінансування, кредиторська заборгованість і надалі посилюватиметься. Одночасно збільшуватимуться неплатежі, і як результат цього — некерованість економіки.

Мета досліджень — оцінка стану розвитку кредитного забезпечення (банківське кредитування) сільського господарства регіону, обґрунтування потреби й аналіз наявних підходів до створення і регулювання діяльності державного земельного банку як спеціалізованої фінансово-кредитної установи для здійснення іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників.

Результати досліджень. У сучасних умовах основним видом кредитного обслуговування є банківські кредити короткострокового характеру. Проте нині обсяг кредитних ресурсів в Україні недостатній, і тому банки використовують свій наявний кредитний потенціал для операцій, які дають найбільший

прибуток. Як показує аналіз використання банківського кредитного потенціалу регіонів країни, для сільського господарства нині виділяється менше 10% коштів.

У процесі розвитку ринкових відносин реальний сектор економіки регіону дедалі більше залежить від системи кредитування. У 2016 р. порівняно з 2000 р. РВП мав тенденцію до зростання (збільшився у 10,4 раза), при цьому обсяги кредитування економіки регіону становили 102,3% порівняно з 2000 р., співвідношення виданих кредитів до РВП мало тенденцію до зменшення — відповідно з 2,4 до 0,23% (табл. 1).

Як видно з табл. 1, обсяги кредитування сільськогосподарських підприємств зросли з 0,6 млн грн у 2000 р. до 1,1 млн грн у 2016 р. (у 1,5 раза). Цьому сприяло підвищення попиту і зростання цін на продукцію сільського господарства, поступове зниження вартості позик із 54 до 30% та її наближення до рівня рентабельності сільськогосподарських підприємств, деяка фінансова підтримка здешевлення вартості банківських позик для сільськогосподарських підприємств. Частка кредитів у вартості виробленої продукції за відповідний період залишилася на рівні 0,13%. У 2016 р. цей показник зменшився на 53,8% унаслідок скорочення обсягів кредитування аграрного сектору, а вартість наданих банками позик становила 15,5–39% річних. Водночас зазначимо, що регіональне сільське господарство за часткою кредитних вкладень не є пріоритетним: щодо РВП кредити, надані в сільське господарство, за цей період зменшилися з 0,02 до 0,005%, тоді як у структурі кредитів, наданих в економіку, їх частка постійно зменшувалася — з 2,4 до 0,23% [9]. У структурі кредитного портфеля обсяги довгострокових позик сільськогосподарським підприємствам до 2016р. залишилися на рівні 2000 р., тоді як короткострокові зросли на 20% (табл. 2).

Якщо загалом в економіці спостерігається стійка тенденція до зростання частки довго- й середньострокових кредитів, то в сільському господарстві цей показник коливається з 0,5 у 2000 р. до 4,7% у 2010 р. У 2016 р. їх частка становила 0,7%, із них довгострокових кредитів — лише 8,6%. При цьому в 2005 і 2009 рр. високий рівень довгострокових позик супроводжувався

1. Динаміка обсягів банківського кредитування економіки Закарпаття

Показник	Рік											2016 р. у % до 2000 р.
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
РВП, млн грн	2151	6700	13208	12542	15299	18054	21275	21400	24120	21515	22324	У 10,4 раза
Валова продукція сільського господарства	3272	3739	3766	3807	3838	3988	4044	4313	4308	4096	4123	126,0
Кредити в: економіку	51,5	175,5	583,3	290,5	239,3	338,4	314,7	224,8	36,3	51,1	52,7	102,3
сільське господарство	0,6	2,9	7,0	8,7	4,7	5,0	4,8	4,9	0,6	0,9	1,1	150,0
Співвідношення кредитів, %:												
в економіку до РВП	2,4	2,6	4,4	2,3	1,6	1,9	1,5	1,1	0,2	0,2	0,23	–
у сільське господарство до РВП	0,02	0,04	0,05	0,07	0,03	0,005	0,02	0,02	0,002	0,004	0,005	–
у сільське господарство до валової продукції сільського господарства, %	0,02	0,08	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,08	0,02	0,13	–

Джерело: офіційний сайт ЦСУ [9].

надзвичайно високим рівнем пільгового кредитування, а значення коефіцієнта кореляції $R=0,739$ свідчить про тісний зв'язок між часткою довгострокових і пільгових кредитів.

Однією з основних передумов нарощування обсягів виробництва в сільському господарстві є відтворення технічного персоналу сільськогосподарського виробництва. Щоб довести його до рівня технологічної потреби, за розрахунками вчених ННЦ «Інститут аграрної економіки», потрібно щороку інвестувати на придбання технічних засобів в регіоні 850 млн грн [1]. Недостатня капіталізація банків, високі ставки й короткі терміни кредитування, відсутність достатнього забезпечення повернення позик та дефіцит бюджетних коштів для зниження вартості наданих банківських позик загострюють питання пошуку джерел і механізмів фінансування довгострокових інвестицій, особливо в сільське господарство.

В умовах підвищення кредитних ризиків у банківській системі залучення нових позик зумовлює пошук нових форм забезпечення повернення позик, скажімо, через заставу

земельних ділянок.

Наявна кредитна система, зокрема комерційні банки, не в змозі реалізувати програму іпотечного кредитування аграрної галузі. У контексті соціально-економічних реалій сьогодення виняткового значення набуває фінансово-кредитна інфраструктура як основа фінансово-кредитного механізму в сільському господарстві регіону, яка навіть в умовах досконалої конкуренції не може функціонувати без специфічних допоміжних інструментів [2].

Запровадження в практику іпотечного кредитування в області під заставу ділянок земель сільськогосподарського призначення має здійснюватися поступово. На 1-му етапі потрібно переглянути необхідність функціонування та структуру сформованих інституційних ланок, які забезпечують введення земельних ділянок сільськогосподарського призначення в економічний обіг. На 2-му етапі з розширенням обсягів іпотечних операцій із землею доцільно буде їх сконцентрувати у створеному банку відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від

2. Стан кредитування сільськогосподарських підприємств Закарпаття, млн грн

Показник	Рік											2016 р. у % до 2000 р.
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Отримано кредитів, усього	0,6	2,9	7,0	8,7	4,7	5,0	4,8	4,9	0,6	0,9	0,7	116,7
Із них:												
короткострокових	0,5	1,7	3,6	6,2	2,6	3,2	3,1	4,0	0,6	0,6	0,6	120,0
середньострокових	–	–	–	1,8	–	0,5	–	0,3	–	–	–	–
довгострокових	0,1	1,2	3,4	0,7	2,1	1,3	1,7	0,6	–	0,3	0,1	100,0
Отримано пільгових кредитів, усього	0,2	2,1	5,3	3,9	2,9	–	2,2	2,0	–	–	–	–
Із них:												
короткострокових	0,2	1,3	3,1	3,3	1,5	–	1,3	2,0	–	–	–	–
середньострокових	–	–	1,3	0,4	0,8	–	–	–	–	–	–	–
довгострокових	–	0,8	0,9	0,2	0,6	–	0,9	–	–	–	–	–

Джерело: побудовано автором [9].

2 липня 2012 р. № 609 ПАТ «Державний земельний (іпотечний) банк».

Функціонування механізму іпотечного кредитування в регіоні має такі тенденції:

- забезпечення стартового капіталу кредитних установ, підтримка їх ліквідності й ресурсної бази видачею довгострокових кредитів за низькими ставками;

- гарантування виконання зобов'язань за цінними паперами емітентів;

- застосування податкових пільг кредиторам, інвесторам, компенсаційного стимулювання позичальникам за певними напрямками використання іпотечних кредитів;

- створення необхідної законодавчої бази, використання інструментів селективної політики та інших адміністративних методів на початковому етапі розвитку;

- суворе державне регулювання діяльності кредиторів та емітентів іпотечних цінних паперів; сприяння у формуванні необхідної додаткової інфраструктури (інституцій інформаційного забезпечення, мінімізація ризиків, фінансових посередників, інвестиційних установ) [3].

Функцією держави є створення якісних умов функціонування ринку землі. Повноцінний ринок землі є необхідною умовою для розвитку сільськогосподарської іпотеки.

Рішенням Одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників одним із завдань аграрної економічної науки визначено розвиток

земельних відносин у напрямі включення вартості землі як капіталу в економічний оборот [10].

Автор [4] відзначає, що землі сільськогосподарського призначення можуть забезпечити їх власникові ринковий ефект за використання для:

- товарного виробництва;
- здачі в оренду;
- продажу або застави.

Ці 3 види отримання ринкового результату вчений розглядає як 3 форми ринку землі. При цьому нині в Україні є 2 із зазначених форм ринку землі, але не розвивається його третя форма, за якої земельні ділянки стають предметом продажу або застави.

Учені [5] наголошують, що іпотечне кредитування під заставу земельних ділянок спроможне істотно збільшити обсяги в сільське господарство, і зауважують, що українські та зарубіжні експерти оцінюють 32 млн га ріллі в суму 60–70 млрд євро. За 70%-го іпотечного забезпечення в умовах цивілізованого ринку довгостроковий 10-річний кредитний ресурс для сільського господарства може становити 42–49 млрд євро.

Створення Державного земельного (іпотечного) банку (з філіями в областях, районах і селах) має ряд позитивних моментів: участь держави у формуванні вартості кредитних ресурсів і визначенні пріоритетів розвитку сільськогосподарських товаровиробників, підвищення ефективності

3. Характеристика Державного земельного (іпотечного) банку

Показник	Державний земельний (іпотечний) банк
Вид банку	Комерційний
Форма власності	На 100% державна
Організаційно-правова форма	Акціонерне товариство
Порядок створення акціонерного капіталу	За рахунок коштів державного бюджету, грошових внесків акціонерів, нерухомого майна, земельних ділянок сільськогосподарського призначення
Вид діяльності	Спеціалізований (не менше 60% активів — довгострокові кредити під заставу нерухомого майна)
Функції	Іпотечне кредитування сільськогосподарських підприємств під заставу земель сільськогосподарського призначення. Викуп земельних ділянок сільськогосподарського призначення до фонду земель банку з подальшим продажем чи наданням в оренду
Формування фонду земель банку	За рахунок земельних ділянок сільськогосподарського призначення, внесених до статутного капіталу банку, які переходять у власність банку в разі невиконання зобов'язань боржника, викупу земельних ділянок сільськогосподарського призначення
Повноваження щодо емісії іпотечних цінних паперів	Емісія іпотечних облігацій, іпотечних сертифікатів, інших цінних паперів, передбачених законодавством
Кредитування фізичних осіб та юридичних осіб нерезидентів	Забороняється
Джерело: складено автором.	

використання державних коштів на підтримку матеріально-технічної бази галузі, пришвидшення процесів розвитку іпотечного кредитування під заставу землі як одного з найдієвіших механізмів залучення фінансових ресурсів для потреб сільського господарства [табл. 3].

До принципових питань, які потребують першочергового вирішення, належать виділення державою коштів для формування статутного капіталу банку, подолання мораторію на купівлю-продаж сільськогосподарських угідь, дію якого продовжено до кінця поточного року, а також низка правових питань щодо оцінки, реєстрації та обігу земельних ділянок в умовах функціонування ринку землі.

Нині в Україні намагаються використувати кращий зарубіжний досвід у формуванні сучасної державної аграрної політики. Проте цей процес стримується багатьма чинниками, зокрема несистемною, а в деяких випадках недостатньо якісною розробкою відповідних законодавчо-нормативних актів, обмеженістю фінансових можливостей

держави для впровадження ефективних механізмів регулювання ринків сільськогосподарської продукції, використанням незначних обсягів коштів державного бюджету для підтримки конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства та створення відповідної інфраструктури.

При цьому варто максимально використати уроки створення ефективного сільського господарства в розвинених країнах, зробити все, щоб уникнути прикрих помилок у майбутньому при організації функціонування цієї важливої галузі економіки.

У Франції, крім програм Європейського Союзу та урядових програм підтримки розвитку сільськогосподарських товаровиробників, впроваджено додаткові спеціальні напрями їх підтримки — через формування відповідних фінансових фондів стягненням спеціальних податків (у розмірах, що не перевищують, як правило, 1% митної вартості реалізованих окремих видів товарів). Зібрані кошти спрямовують на фінансування діяльності професійних організацій виробників

окремих видів продукції для забезпечення захисту інтересів товаровиробників, їх інформування та орієнтування щодо кон'юнктури ринків, пошуку партнерів по бізнесу, фінансування виставкових заходів.

До важливих методів фінансової допомоги держави в розвитку сільськогосподарського підприємництва належить пільгове кредитування інноваційної діяльності підприємств. Скажімо, у Франції поширені види пільгових позик, які повертаються в разі досягнення підприємством успіху, та позик із пільговими відсотками. У Німеччині малим підприємствам надають пільгові кредити за опанування ними високотехнологічних виробництв. У

Японії фінансова корпорація малого бізнесу на пільгових умовах надає довгострокові позики на розширення основного й обігового капіталів. Крім того, держава (під заставу майна малого чи середнього підприємства) гарантує приватним банкам своєчасне погашення кредитів, які вони надають малому чи середньому підприємству.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про те, що в розвинених країнах обсяги державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників становлять 30–40%, а в окремих (Японії, Швейцарії) доходять навіть до 70% вартості виробленої сільськогосподарської продукції [11].

Висновки

Кредитування сільського господарства Закарпаття в сучасних умовах є одним із ключових компонентів його стабільного розвитку. Воно передбачає функціонування системи кооперативних банків, розроблення умов забезпечення розвитку іпотечного кредитування та мікрокредитування, застосування державного механізму надання пільгових кредитів за схемою компенсації відсоткової ставки.

У процесі розвитку ринкових відносин реальний сектор економіки регіону дедалі більше залежить від системи кредитування, водночас темпи нарощування обсягів кредитування сільського господарства є значно нижчими, ніж загалом в економіці країни. У структурі кредитів сільськогосподарських підприємств спостерігається певне нарощування частки довгострокових позик, хоча цього надто замало для забезпечення потреб галузі з відтворенням технічного потенціалу.

Спасский Г.В.

ННЦ «Институт аграрной экономики», ул. Героев Обороны, 10, г. Киев, 03127, Украина; e-mail: gszpasszky@kmf.uz.ua

Развитие кредитного обеспечения сельского хозяйства Закарпатья

Цель. Оценка состояния развития кредитного обеспечения сельского хозяйства области, обоснование потребностей и анализ существующих подходов к созданию и регулированию деятельности государственного земельного банка как специализированного финансово-кредитного

Основными препятствиями для залучения довгостроковых кредитных ресурсов в галузь є недостатня капіталізація банків, підвищення ставок і скорочення термінів кредитування внаслідок фінансової кризи, відсутність достатнього забезпечення повернення позик і низька кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств, дефіцит бюджетних коштів для фінансування програм здевелювання вартості позик. Активізації процесу кредитування в сільському господарстві сприятиме розвиток іпотечного кредитування із залученням земельних ділянок сільськогосподарського призначення як забезпечення повернення позик, що потребує створення Державного земельного (іпотечного) банку. Іпотечне кредитування належним чином розвиватиметься за умови вирішення питання продажу чи непродажу земель сільськогосподарського призначення в регіонах України.

учреждения для создания ипотечного кредитования сельскохозяйственных товаропроизводителей. **Методы.** Монографический, расчетный, математико-статистический. **Результаты.** Исследованиями установлено, что недостаточная капитализация банков, высокие ставки и краткие термины кредитования, отсутствие необходимого обеспечения возврата долгов и дефицит бюджетных средств для снижения стоимости предоставленных банковских кредитов обостряют проблему поиска источников и механизмов финансирования долгосрочных инвестиций, особенно в сельское хозяйство.

Решення этой проблемы требует значительно-го усовершенствования механизма кредитования сельского хозяйства, а именно: расширения кредитной формы кооперации через создание кооперативных банков, усовершенствования механизма кредитования цивилизованных сельскохозяйственных товаропроизводителей, повышения эффективности государственных программ удешевления стоимости кредитов, развития ипотечного кредитования. **Выводы.** Кредитование сельского хозяйства в современных условиях является одним из ключевых компонентов его стабильного развития. Оно включает функционирование системы кооперативных банков, разработку условий обеспечения развития ипотечного кредитования и микрокредитования, использование государственного механизма предоставления льготных кредитов по схеме компенсации процентной ставки.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия Закарпаття, кредитование сельского хозяйства, Закарпатская область, ипотека, зарубежный опыт кредитования.

<https://doi.org/10.31073/agrovisnyk201812-11>

Spaskyi G.

NSC «Institute of agrarian economy», Heroiv Oborony Str., 10, Kyiv, 03127, Ukraine; e-mail: gszpasszky@kmf.uz.ua

Development of credit provision of agriculture of Zakarpattia region

The purpose. Assessment of development of

credit provision of agriculture of the region, justification of necessities and analysis of existing approaches to building and regulating activity of the state land bank as specialized financial-credit institution for building hypothecary crediting of agricultural commodity producers. **Methods.** Monographic, calculated, mathematical-statistical. **Results.** By probes it is fixed that insufficient capitalization of banks, high rates and short terms of crediting, absence of necessary provision of retrace of debts and deficiency of budgetary funds for depreciation of the granted banking credits, aggravate problems of searching sources and gears of financing risk assets, especially in agriculture. Solution of the problem requires significant development of the gear of crediting agriculture, namely: spread of credit form of cooperation through building cooperative banks, improvement of crediting gears of civilized agricultural commodity producers, heightening efficiency of state programs of price reduction of cost of credits, development of hypothecary crediting. **Conclusions.** Crediting of agriculture in modern conditions is one of key ingredients of its stable development. It includes operation of system of cooperative banks, development of conditions of provision of development of hypothecary crediting and microcrediting, use of state mechanisms of giving soft loans under the scheme of compensation of interest rate.

Key words: agricultural factories if Zakarpattia region, crediting of agriculture, Zakarpattia oblast, mortgage, foreign experience of crediting.

<https://doi.org/10.31073/agrovisnyk201812-11>

Бібліографія

1. Підлісецький Г.М. Економічні проблеми відтворення основного капіталу аграрного сектору. *Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку*. Київ: ННЦ ІАЕ, 2007. С. 158–163.
2. Гудзь О.Є. Фінансово-кредитна інфраструктура аграрної сфери України. *Економіка АПК*. 2009. № 6. С. 59–63.
3. Калетник Г.М. Іпотечне кредитування в сільському господарстві України. *Економіка АПК*. 2013. № 7. С. 58–62.
4. Пасхавер Б.Й. Ринок землі: світовий досвід та національна стратегія. *Економіка АПК*. 2009. № 3. С. 47–53.
5. Амбросов В.Я., Маренич Т.Г. Розвиток земельного ринку та іпотечне кредитування. *Економіка АПК*. 2009. № 10. С. 104–108.
6. Дем'яненко М.Я., Алексійчук В.М., Гудзь О.Є., Сомик А.В. Іпотечне кредитування в аграрному секторі економіки України: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2005. 268 с.
7. Лузан Ю.Я. Удосконалення ринку фінансових послуг як передумова розвитку аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2009. № 8. С. 69–74.
8. Дем'яненко М.Я., Алексійчук В.М., Борщ А.Г. та ін. Фінанси у період реформування агропромислового виробництва; за ред. М.Я. Дем'яненка. Київ: ІАЕ УААН, 2002.
9. *Статистичний щорічник Закарпаття за 2016 р.* Ужгород, 2017.
10. *Рішення* Одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників від 27 лютого 2009 р. *Економіка АПК*. 2009. № 3. С. 109–111.
11. Jaffee D., Russell T. Imperfect information, uncertainty and credit rationing. *Quarterly J. of Economics*. 1976. V. 90. P. 651–666.